

ЧЕТФАЛВА

Реформатска црква

CSETFALVA – *Református templom*
CHETFALVA – *The Calvinist Church*
TSCHETFALWA – *Reformierte Kirche*

ЗАКАРПАТСЬКОЮ ШЛЯХАМИ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ ЦЕРКОВ

ЧЕТФАЛВА Реформатська церква

Тематичний маршрут під назвою «Шляхами середньовічних церков» був створений з метою докладного ознайомлення зацікавлених з цією винятковою клерикальною та культурною спадщиною Карпатського басейну. Цей тематичний шлях покликаний на представлення церковної спадщини середньовіччя колись єдиного історичного регіону – Північно-східної Угорщини, Закарпаття, а також північної частини Парціуму. Найвнший шлях територіально охоплює область Сабольч-Сатмар-Берег в Угорщині, повіт Сату-Маре у Румунії і Закарпатську область України, в якому переплітаються спільні історичні корені.

Середньовічні церкви Закарпаття являють собою східну межу західного християнства, тут завершується готика і починається край дерев'яних церков та ортодоксія. Бурхлива історія Закарпатського краю відображає також і бурхливе минуле церков. Багато з них було спустошено за часів татарської навали, з прориванням реформації вони одна за одною опинилися у володінні протестантів, значна кількість з них згоріла на кострі визвольної боротьби нової ери, а за радянські часи більшість домів Господніх стали музеями атеїзму. На сьогодні часи та історія утихомирились, і церковна спадщина стала туристичним видовищем. Область Сабольч-Сатмар-Берег є одним із найбагатших на середньовічні церкви краєм Угорщини, тут залишилася така багата ланка церков середніх віків, яка у своєму порозумінні являється унікальною. Церкви малих розмірів Сатмарського та Березького країв, зі зведеними біля них дерев'яними дзвіницями, збереженими до нас середньовічними фресками, розмальованими хорами, орнаментальними кесонними стелями та різьбленими амвонами, відтворюють винятковий настрій середньовічної церковної спадщини. Більша частина середньовічних церков Альфельдського краю стала жертвою татарського нашествия. Однак цей, окутаний водами, край не допускав до себе ворожечє військо, чужу культуру. Таким чином він міг зберегти в своїй незрівнянній помпезності та красі ці маленькі середньовічні церкви, які безсумнівно є родзинками цього краю.

www.temple-tour.eu

<http://www.facebook.com/kozepekoritemplomokutja>

А középkori templomok útja címen született meg az a tematikus útvonal, amely a Kárpát-medencében egyedülálló vallási és kulturális örökséggel szeretné mélyrehatóan megismertetni az érdeklődőket. Ez a tematikus útvonal hivatott bemutatni a valaha egy történelmi régiót alkotó, Északkelet-Magyarország, Kárpátalja, valamint a Partium északi részének középkori egyházi örökségét. Az útvonal területileg a magyarországi Szabolcs-Szatmár-Bereg, a romániai Szatmár és az ukrajnai Kárpátalja megyén halad keresztül, amelyet behálózzák közös történelmi gyökerek. Kárpátalja középkori templomai jelentik a nyugati kereszténység keleti határvonalát, itt ér véget gótika és veszi kezdetét a fa templomok földje és az ortodoxia. A viharos történelmű Kárpátalján viharos múltja volt a templomoknak is. Sokuk elpusztult a tatárjárás után, a reformáció előretörésével sorra a protestánsokhoz kerültek, számos leégett a kora újkor szabadság küzdelmeiben, a szovjet időkben, több esetben Isten házából ateista múzeum lett. Mára az idő, a történelem megnyugodott és az egyházi örökség turista látványossággá vált.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, középkori templomokban Magyarország egyik leggazdagabb vidéke, a középkori templomoknak itt olyan sűrű hálózatuk maradt fent, amely egyedülálló. Szatmár és Bereg középkori egyházi örökségének egyedi hangulatát idézik a kisméretű templomok, a melléjük épített fa harangtoronyok, a gazdagon fennmaradt középkori freskók, a festett karzatok, a díszes kazettás mennyezetek, faragott szőszékek. Az Alföld középkori templomainak nagy része a török dúlások áldozatává vált. Ez a vizek által körbezárt vidék azonban távol tartotta magától a hódító hadakat, az idegen kultúrákat. Így maradhattak fent páratlan gazdagságukban és szépségükben ezek a kis középkori templomok, amelyek ékszerdobozai ennek a vidéknek.

The Route of Medieval Churches is the name of the thematic route designed with the intention of thoroughly familiarising interested tourists with a unique religious and cultural heritage in the Carpathian Basin. This thematic route was created with the purpose of presenting the medieval ecclesiastical heritage of three geographical units, which formed a historical region in the past: Northeast Hungary, Kárpátalja (Subcarpathia) and the northern area of the region called Partium. The route crosses Szabolcs-Szatmár-Bereg county on Hungarian territory, Szatmár/Satu Mare county in Romania and Transcarpathia (Zakarpatska oblast') in Ukraine. A web of common historical roots ties together these three administrative units.

The medieval churches in Kárpátalja (Subcarpathia) represent the eastern frontier of Western Christianity, this is the region where Gothic architecture meets the wooden churches characteristic to the Greek Orthodox denomination. The region itself had a tumultuous history and the past of its churches constitutes no exception with regard to this observation. Many of them had been destroyed during the Mongol Invasion of Europe, the remaining ones were seized one after another by the Calvinists as the Reformation gained ground, a large number burned down during the freedom fights of Early modern history and, in Soviet times, churches were often transformed into museums for atheists. We live now in peaceful times, in a calm period of history - hence, churches became tourists' attractions.

Szabolcs-Szatmár-Bereg county is one of the richest areas in Hungary in what concerns medieval churches. A unique network of medieval churches has been preserved here. The small churches, the wooden belfries standing next to them, the medieval frescoes which still exist in so many places, the painted galleries, the richly decorated coffered ceilings and the carved pulpits evoke the unique atmosphere characteristic to the ecclesiastical heritage of the historical Szatmár and Bereg counties. Unfortunately, the major part of the medieval churches on the Great Hungarian Plain (Alföld) have been devastated by the Ottoman Turks. Nonetheless, the waterways and lakes surrounding this region kept conquering armies and foreign cultures away. In this manner, these tiny medieval churches, real jewels of this area, could have been preserved together with their unparalleled richness and beauty.

www.temple-tour.eu

<http://www.facebook.com/kozepkoritemplomokutja>

Unter dem Titel **Straße mittelalterlicher Kirchen** wurden eine thematische Tour zusammengestellt, die das einzigartige religiöse und kulturelle Erbe des Karpatenbeckens umfassend vorstellen möchte. Diese thematische Tour führt durch die einst eine zusammenhängende historische Region bildenden Gegenden von Nordostungarn, Transkarpatien sowie den nördlichen Teil von Partium und macht an den schönsten, sakralen Bauten aus dem Mittelalter halt. Die Tour verläuft durch das ungarische Komitat Szabolcs-Szatmár-Bereg, den rumänischen Kreis Satu Mare und das ukrainische Transkarpatien, ein Landstrich, der durch gemeinsame historische Wurzeln verbunden ist.

Die mittelalterlichen Kirchen von Transkarpatien bedeuten die östliche Grenzlinie des westlich geprägten Christentums, wo die Gotik endet und das Gebiet der Holzkirchen und des orthodoxen Christentums beginnt. In Transkarpatien mit seiner turbulenten Geschichte blieben auch die Kirchen nicht von den Turbulenzen verschont. Viele von ihnen wurden nach dem Tatarensturm zerstört, eine ganze Reihe wurde mit der Ausbreitung der Reformation in protestantische Kirchen umgewandelt, zahlreiche Kirchen brannten in den Freiheitskämpfen der frühen Neuzeit nieder, zu Zeiten der Sowjetmacht wurden mehrere Gotteshäuser als atheistische Museen genutzt. Heute beruhigten sich die Zeiten und das sakrale Erbe wurde zur Touristenattraktion.

Das Komitat Szabolcs-Szatmár-Bereg ist eine der an mittelalterlichen Kirchen reichsten Gegenden in Ungarn, die frühen Kirchen blieben hier in einem so dichten Netz erhalten, das einzigartig ist. Die kleinen Kirchen, die daneben gebauten Glockentürme aus Holz, die vielfach sichtbaren mittelalterlichen Fresken, die bemalten Emporen, die geschmückten Kassettendecken, die geschnitzten Kanzeln beschwören die einzigartige Atmosphäre des mittelalterlichen sakralen Erbes von Szatmár und Bereg herauf. Das von Gewässern umgebene Gebiet hielt die Truppen auf ihren Eroberungszügen und auch fremde Kulturen fern, deshalb konnten die kleinen mittelalterlichen Kirchen in ihrem einzigartigen Reichtum und in ihrer Schönheit erhalten bleiben, die architektonische Kleinodien dieser Gegend sind.

Перша згадка про розташоване на правому березі Тиси поселення Четфалва (Четово) датована 1341 роком. Про початок будівництва та подальші перебудови церкви немає жодних письмових відомостей, однак, виходячи з плану будови, вона зберегла свої середньовічні архітектурні форми. Схоже на те, що зведення церкви охоплює один будівельний період, скоріш за все XV століття.

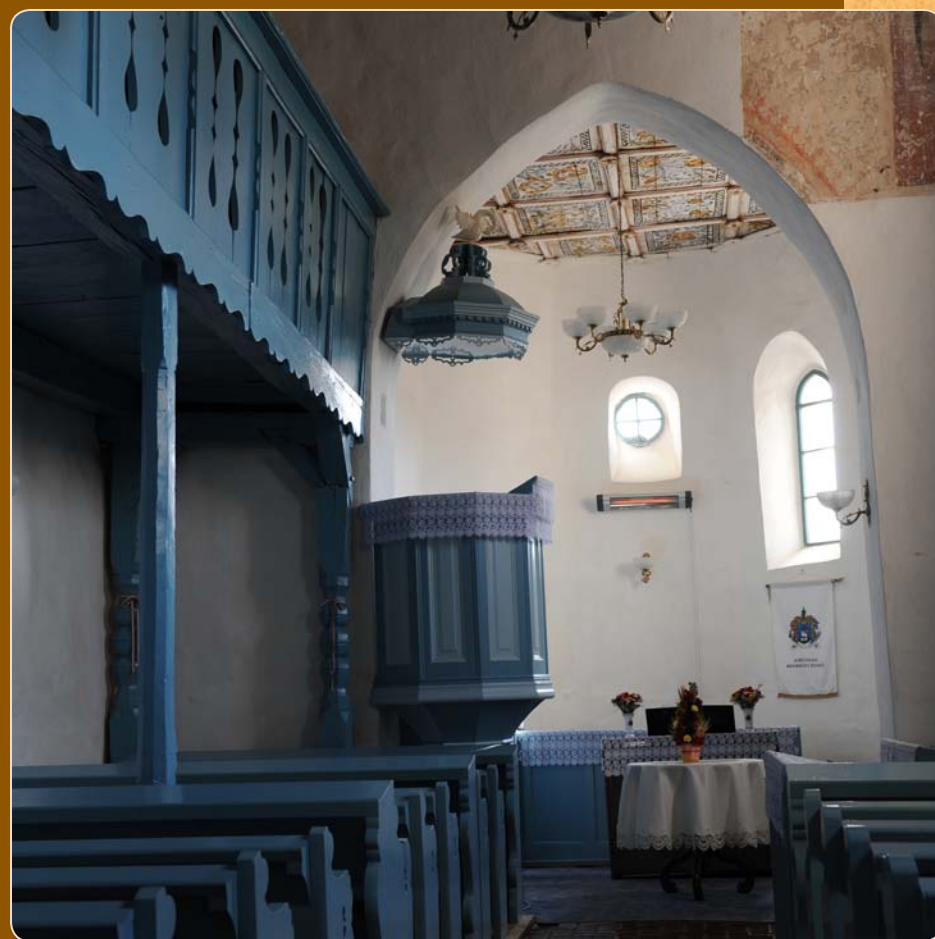
Вівтарна апсида завершується п'ятьма гранями восьмикутника, довжина нефу 7,5 метрів, ширина - 5,5 метрів. Ризниця була знесена. У західній частині знаходиться портал зі стрілчастим завершенням. Неф освітлюється двома вікнами із стрілчастим завершенням, прорізи яких були збільшені ймовірно в XVIII столітті. В часи середньовіччя стіни нефу був пофарбований, про що свідчать виявлені під час реконструкції залишки фарби.

В середині церкви, на північній стіні нефу була знайдена невеличка за розмірами ніша-пастофорій із кількоподібним завершенням. На північній стіні апсиди також була розкрита подібна ніша, обрамлення якої було оздоблене більш щедрою різьбою, а напроти неї - замурована сідлія зі стрілчастим завершенням. Під час реставрації в замурованій сідлії було знайдено п'ять майстерно витесаних та покритих червоною фарбою кам'яних уламків, які згідно припущень фахівців могли бути фрагментами пілястр та виносних п'ят склепіння. Ці фрагменти експонувались на виставці в церкві. Під час реставраційних робіт після повеней 1998 та 2001 років Йозеф Лангі провів зондажне дослідження стін, в результаті чого було виявлено середньовічний настінний розпис.

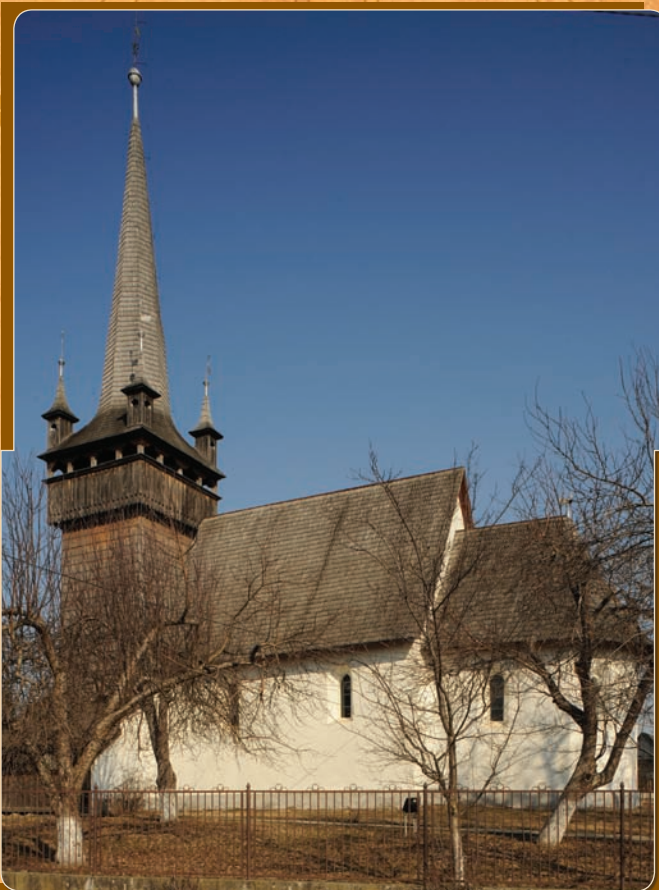
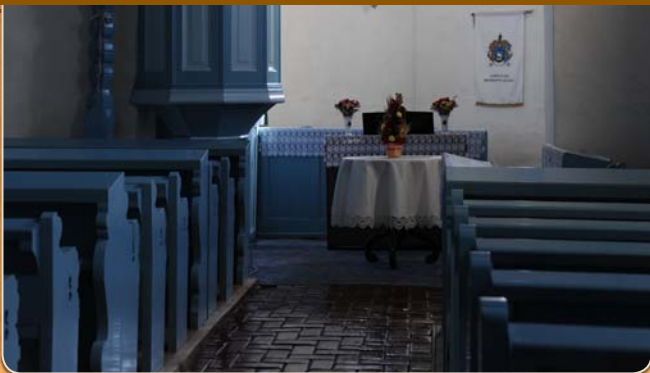
Сюжет на триумфальній арці піддається тлумаченню: на виконаному у фресковій техніці розписі можна розпізнати зображену на білому фоні постать Святого Михаїла, який у піднятій правій руці тримає спис і пронизує ним сатану. Розпізнати зображення сатани, який лежить біля його ніг, практично не можливо. Виявлені в ході дослідження архітектурні елементи та настінний розпис, дозволяють висунути припущення, що спорудження церкви відбувалося в один період – скоріш за все в середині XV сторіччя, тобто в ті часи, коли поселення належало сім'ї Сейчі. Перед західним фасадом була споруджена дзвіниця з чотирма вежами-фіалами.

До часів реформації належать настінний розпис стелі та внутрішнє оздоблення церкви, які були створені руками майстра Ференца Асталоса Ландора. Його витвором є також дерев'яна стеля церкви в Такоші. Особливої уваги в інтер'єрі

церкви заслуговують розташовані вздовж правої та лівої стіни нефу пофарбовані дерев'яні хори, а також амвон і акустичний відбивач.

CSETFALVA Református templom

H

A falu a Tisza jobb partján fekszik, 1341-ben említik először. A templom építéséről nem rendelkezünk írott forrásokkal, alaprajzát tekintve őrzi középkori formáját. Egyetlen építési periódusban épült, valószínűleg a XV. században. Szentélye a nyolcszög öt oldalával záródik, a hajó hosszúsága 7,5 méter, szélessége 5,5 méter. Sekrestyéjét elbontották. Nyugaton csúcsíves kaput találunk. A hajót két csúcsíves ablak világítja meg, valószínűleg a XVIII. században ezeket megnagyobbították.

A középkorban a homlokzatot festették, ennek nyomai a helyreállításakor előkerültek. A belsőben, a hajó északi falában egy kisméretű, számárhátíves záradéku szentségtartó fülke került elő. A szentély északi falában is előkerült egy szentségtartó, amelynek keretezése gazdagabb tagolású. Vele szemben csúcsíves záradéku ülőfülkét találunk. A helyreállításakor az ülőfülke befalazásából kvalitásos kőfaragványok kerültek elő, falpillér rétegekövei és boltozati bordák indításai, amiket vörös festés is díszített.

A kőtöredékeket a templombelsőben, kiállítászerűen bemutatták. A 2000-es árvízi károk helyreállításakor Lángi József szondázó kutatást végzett, ennek során középkori falképek kerültek elő. A diadalív falképe értelmezhető, a freskó technikával indított festés Szent Mihályt ábrázolja. A figura fehér háttér előtt áll, jobb karját fölemeli, és lándzsájával ledöfi a lábánál fekvő Sátánt, akinek alakja már nem kivehető.

A megfigyelhető műrészletek és a kifestés is azt támasztja alá, hogy a templom egy periódusban, a XV. század közepén épült, abban az időben, amikor a falut a Szécsi család birtokolta. A nyugati homlokzat elé négy fiatornyos, fa haranglábat építettek. A reformáció idejéből való a templom díszes, festett mennyezete és berendezései. Ezeket Asztalos Lándor Ferenc készítette, az ő nevéhez fűződik Tákos református templomának famennyezete is. A hajó északi és nyugati oldalát festett fakarzat díszíti, érdekes a szószék és annak díszes hangvetője is.

CHETFALVA

The Calvinist Church

Chetfalva is located on the right banks of the river Tisza, and was mentioned in documents for the first time in 1341. No written sources specify the period when its church was built. However, regarding its layout, the original, medieval form has been preserved. The entire church was built in a single period, probably in the 15th century. Its sanctuary is enclosed by five sides of an octagon, its nave is 7.5 metres long and 5.5 metres wide. The sacristy was demolished. The western portal is spanned by a lancet arch. Two windows spanned by lancet arches provide light to the nave. In the 18th century, these windows were probably made larger as compared to their initial sizes. The frontispiece was painted in the Middle Ages, proof of this fact has been found during restoration works.

On the inside, in the northern wall of the nave, a small tabernacle spanned by an ogee arch was discovered. Another tabernacle with richly articulated framing was found in the sanctuary's northern wall. Opposite to the sanctuary, a lancet arch spanned a sedilia. This was walled-up, but during restoration it was uncovered and several high-quality stone carvings, stones from piers supporting walls as well as imposts supporting the ribs of an original vaulted ceiling were also found. These imposts were covered with reddish paint. These stone details and remains were put on display as part of an exhibition inside the church.

During restoration works necessitated by flood-related damages suffered by this place of worship in 1998 and 2001, József Lángi probed the walls of the church and identified several medieval mural paintings. The picture on the chancel arch lends itself to a possible interpretation. The artist started this painting, representing Saint Michael, by using the fresco technique. The person in the picture stands in front of a white background, raises his right arm and stabs with his lance the Satan lying at his feet. (However, the image of Satan cannot be distinguished any more.) The observable architectural details and the paintings support the idea that the entire church was built in a single period, at the middle of the 15th century, when the village belonged to the Szécsi family.

A wooden bell tower with four pinnacles was built before the Western frontispiece. The painted wooden ceiling and all the other elements pertaining to it stem from the Reformation period and are the work of Ferenc Lándor Asztalos. He is the artist who made the wooden ceiling of the Calvinist church in Tákos, too. On the northern and the western sides of the nave, there are painted wooden galleries. The pulpit and its richly decorated canopy are also interesting.

TSCHETFALWA

Reformierte Kirche

DE

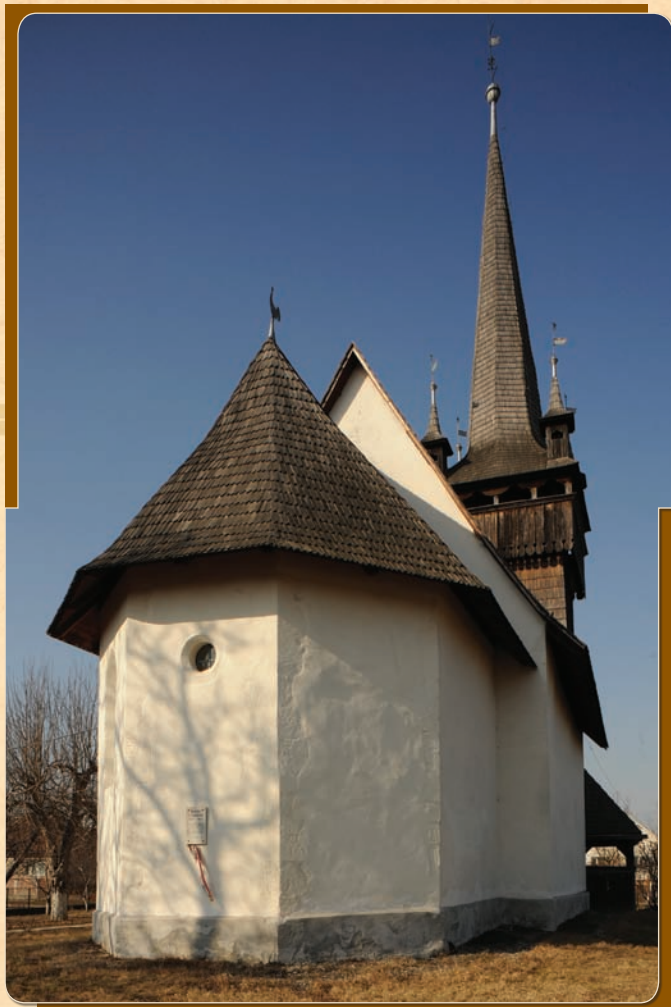
Das Dorf liegt am rechten Ufer der Theiß, es wird 1341 zum ersten Mal erwähnt. Über den Bau der Kirche sind keine schriftlichen Quellen erhalten geblieben, ihr Grundriss zeigt eine mittelalterliche Form. Sie wurde in einer einzigen Bauphase wahrscheinlich im 15. Jahrhundert errichtet. Ihr Chor schließt mit fünf Seiten eines Oktaeders ab, die Länge des Schiffs beträgt 7,5 Meter, seine Breite 5,5 Meter. Die Sakristei wurde abgerissen. Auf der Westseite findet man ein Spitzbogenportal. Das Kirchenschiff wird von zwei Spitzbogenfenstern beleuchtet, wahrscheinlich wurden diese im 18. Jahrhundert vergrößert. Im Mittelalter wurde die Fassade gestrichen, Spuren davon wurden bei der Restaurierung freigelegt.

Im Inneren wurde an der Nordwand des Schiffs eine kleine Monstranz-Nische mit einem gewölbartigen Abschluss gefunden. An der Nordwand des Chors wurde auch eine Monstranz-Nische freigelegt, deren Umrahmung reicher gegliedert ist. Gegenüber befindet sich eine Sitznische mit Spitzbogenabschluss. Bei der Restaurierung wurden in den Einbauten der Sitznische gut erhaltene Steinmetzarbeiten gefunden, dabei wurden auch die Schichtensteine von Wandfeilern und der Ansatz der Gewölberippen freigelegt, die rot angemalt und geschmückt waren. Die bearbeiteten Bruchstücke aus Stein werden im Kirchenraum ausgestellt.

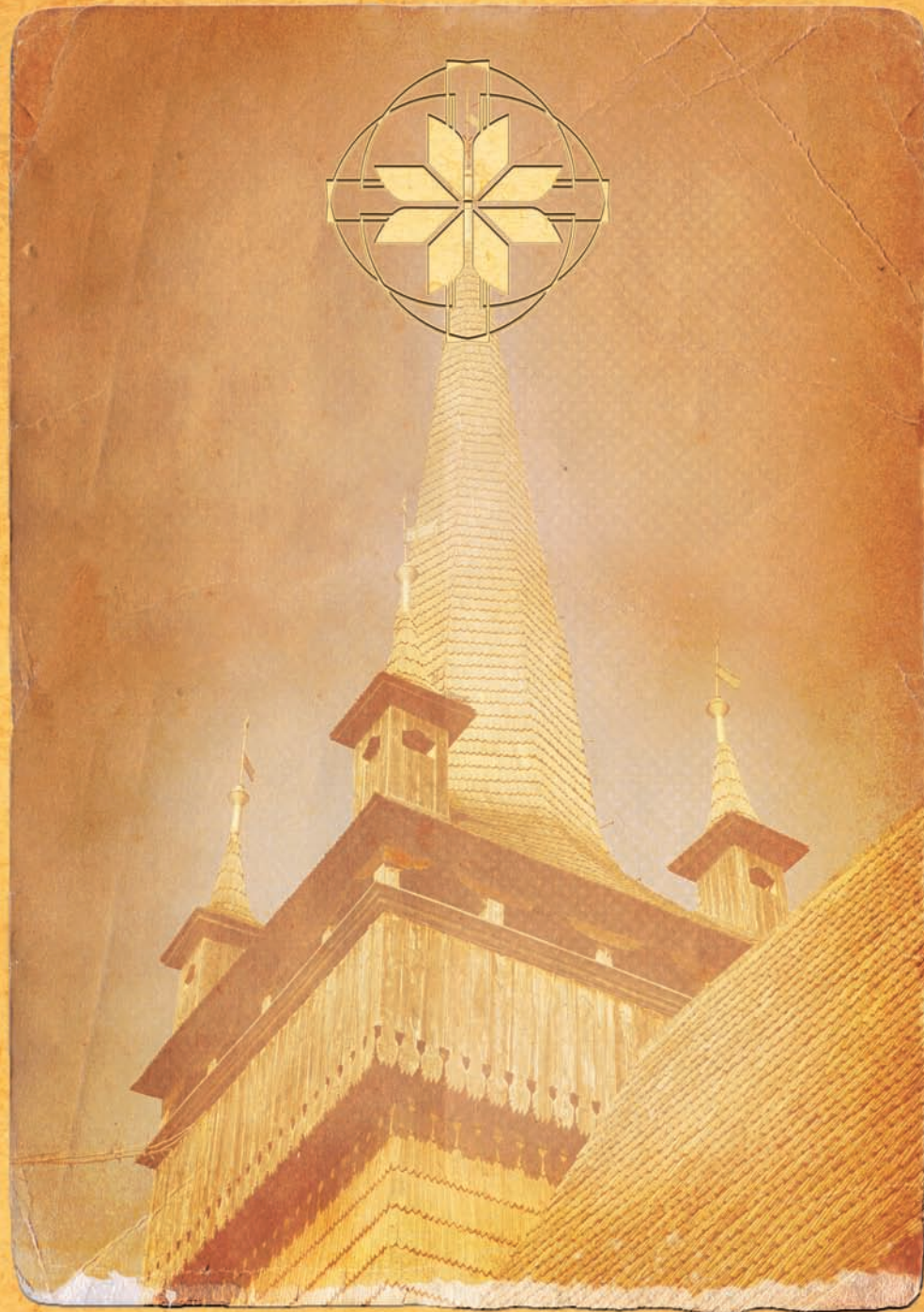
Bei der Behebung der Hochwasserschäden in den Jahren 1998 und 2001 führte József Lángi Sondenuntersuchungen durch, dabei kamen mittelalterliche Wandbilder zum Vorschein. Das Wandbild des Chorbogens bildet den Hl. Michael in Freskomalerei ab. Die Figur steht vor einem weißen Hintergrund, sie hebt ihre rechte Hand und ersticht mit der Lanze den zu Füßen liegenden Satan, dessen Gestalt nicht mehr erkennbar ist. Die sichtbaren Details und auch die Malweise lassen vermuten, dass die Kirche in der Mitte des 15. Jahrhunderts errichtet wurde, in der Zeit, als das Dorf ein Besitztum der Familie Szécsi war.

Vor die westliche Fassade wurde ein Glockenstuhl aus Holz mit vier Nebentürmen gebaut. Aus der Reformationszeit stammen die geschmückte und bemalte Decke und die Einrichtung der Kirche. Diese fertigte Ferenc Lándor an, mit seinem Namen ist auch die Holzdecke der reformierten Kirche von Tákos verbunden. Die nördliche und westliche Wand des Kirchenschiffs schmückt eine bemalte Empore aus Holz und auch die Kanzel und deren verzierter Schalldeckel sind interessant.

* A brossura Lángi József leírása alapján készült

Партнерство без кордонів

Це видання було підготовлено за сприянням Європейського Союзу. Зміст публікації є предметом відповідальності Неприбуткового ТзОВ «Агентство територіального розвитку та екологічного господарювання області Сабольч-Сатмар-Берег» та Закарпатської обласної ради, і жодним чином не може розглядатися як відображення точки зору Європейського Союзу.

Проект під назвою „Tourist route to the common religious and cultural heritages” здійснюється (вався) в рамках Програми прикордонного співробітництва ЄІСП Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2007-2013 (www.huskroua-cbc.net), і співфінансується Європейським Союзом через Європейський інструмент сусідства та партнерства. Загальна мета програми полягає у посиленні та поглибленні співробітництва між Закарпатською, Івано-Франківською та Чернівецькою областями України і прийнятими та додатковими регіонами Угорщини, Румунії та Словаччини в екологічно-, соціально- та економічно-сталій спосіб.

Європейський Союз складається з 27 країн-членів, які вирішили поступово об'єднати свої знання, ресурси та долі. Разом, за 50 років розширення, вони створили зону стабільності, демократії та сталого розвитку, зберігши культурні відмінності, виявляючи толерантність і гарантуючи свободу особистості. Європейський союз готовий розділяти свої досягнення та цінності з країнами і народами за межами його кордонів. Європейська Комісія є виконавчим органом ЄС.

Програму прикордонного співробітництва ЄІСП Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна буде реалізовано протягом 2007-2013 рр. на зовнішніх кордонах цільових країн-членів ЄС та України. Європейський інструмент сусідства та партнерства підтримує транскордонну співпрацю на зовнішніх кордонах ЄС. Загальна мета програми полягає у посиленні та поглибленні співробітництва між Закарпатською, Івано-Франківською та Чернівецькою областями України прийнятими та додатковими регіонами Угорщини, Румунії та Словаччини у екологічно-, соціально- та економічно-сталій спосіб. Спільним Органом Управління Програми є Національне агентство розвитку Угорщини. Веб-сайт Програми www.huskroua-cbc.net

Програма фінансована з фондів
Європейського Союзу

Програма прикордонного співробітництва ЄІСП
Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна